

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАГІСТРІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ США

Л. В. ОГНІВКО

Економічна освіта на сучасному етапі розвитку України визначається завданнями переходу до демократичної і правової держави, ринкової економіки, необхідності наближення її до світових тенденцій економічного і суспільного розвитку. Розвиток освіти супроводжується трансформацією різних сторін суспільного життя у тісному взаємозв'язку з перебудовою в інших сферах, водночас виступаючи для них джерелом забезпечення необхідним кадровим ресурсом.

В умовах глобалізації міжнародних економічних та фінансових зв'язків, формування інформаційного суспільства, в якому знання і соціальна відповідальність стають головними чинниками життєдіяльності людини як творчого працівника, споживача і члена суспільства, виникає необхідність у визначенні нових принципів і шляхів розвитку вищої економічної освіти в Україні, у вивченні, творчому осмисленні новітніх тенденцій світового розвитку освіти, обґрунтованого поєднання зарубіжних технологій із досягненнями національної освіти у процесах інтеграції в європейський та світовий освітіянський простір.

Сполучені Штати Америки є всесвітньо визнаним лідером економічної та бізнес-освіти, тому вивчення американського досвіду підготовки економічних кадрів набуває актуальності для України в умовах переходу вітчизняної економіки на інноваційний шлях розвитку.

Вища економічна освіта США завжди була в центрі уваги дослідників. Основні тенденції розвитку вищої освіти США в сучасних умовах висвітлено у дослідженнях Е. Каверіної [2], Н. Ничкало і В. Кудіна [4]. Особливості підприємницької освіти розкрито у працях О. Романовського [5]. Становлення та розвиток вищої економічної і бізнес-освіти Сполучених Штатів Америки у сучасних умовах розглядаються у працях українських та американських учених В. Ільїної [1], Д. Джонстоуна [6], П. Деноса [8], В. Волстеда [9] та ін.

Однак питання підготовки магістрів економічного профілю у вищих навчальних закладах США не було предметом окремого наукового пошуку.

Мета статті — з'ясувати особливості підготовки магістрів економічного профілю у вищих навчальних закладах США.

Перші кроки до становлення системи вищої освіти у США було зроблено ще на початку XVII ст., коли засновувалися коледжі вільних мистецтв, які створювались на зразок англійських технологічних. Згодом, майже в усіх штатах з'явилися сільськогосподарські коледжі. Однак, якщо в Європі вищі професійні школи існували самостійно, то у США, зазвичай, включалися до складу університету поряд з коледжами вільних наук та мистецтв. Одночасно зі ступенем бакалавра вони почали присвоювати ступінь магістра і доктора. Таким чином, до початку ХХ ст. еволюція установ американської вищої школи призвела до створення великих університетів, які стали основними осередками фундаментальної науки в США [13].

У США нараховується кілька тисяч найрізноманітніших ВНЗ, які можна класифікувати багатьма способами. Так, за формулою фінансування їх поділяють на дві групи: більшу за чисельністю групу становлять приватні заклади (оплата студентів за навчання, самофінансування ВНЗ, приватні пожертвування, спонсорство, менша частка коштів від бюджету) і державні (значна частина коштів надходить з федерального і місцевих бюджетів). На загал держава все-таки відіграє домінантну роль, фінансуючи значну частку наукових програм в університетах, утримуючи дво- і чотирирічні коледжі з майже 80% всього контингенту студентів.

Більшість американських університетів мають розвинену дослідну структуру на рівні докторських програм, решта - багатопрофільні університети з великою кількістю програм підготовки фахівців на ступінь бакалавра та магістра [2].

Відтак, за структурою, рівнем і змістом навчання американські фахівці класифікують свої ВНЗ на такі групи:

заклади післясередньої освіти різного виду і напівпрофесійні школи з програмами, що тривають від 1-го до 3-х років і видають посвідчення низьких рівнів. Нетривала за часом освіта закінчується отриманням сертифіката про певні професійні вміння, більш тривала – присвоєнням

асоційованого ступеня (*Associate Degree*), що дає право виконувати роботу рівня техніків і вступати на третій курс коледжів із бакалаврськими програмами. Даний ступень є проміжним етапом між закінченням школи та ступенем бакалавра;

місцеві і молодші коледжі із дворічними програмами, виконання яких дає доступ на третій курс «бакалаврських» коледжів та отримання асоційованого ступеня чи професійної ліцензії (*Occupational License*);

коледжі вільних мистецтв, що є істотною особливістю системи вищої освіти США, з викладанням майже винятково загальних дисциплін типу історії, хімії, економіки тощо і присудженням диплома бакалавра з домінуючим академічним та мінімальним професійним наповненням. Однак помітною є тенденція включати на завершальному етапі чотирирічної програми і професійні курси, що розширює можливості випускників. Але для окремих спеціальностей, наприклад, медицини і права, для отримання професійної кваліфікації студент повинен оволодіти ще й програмою післядипломного фахового навчання для досягнення рівня магістра в університетських школах;

загальноосвітні (comprehensive) коледжі з присвоєнням диплома як бакалавра, так і магістра (програми включають розвивальні дофахові і поглиблюючі професійні компоненти). Більшість цих закладів готує вчителів, бізнесменів, фахівців, діяльність яких вимагає диплома магістра;

незалежні професійні школи з бакалаврським (часто й магістерським) рівнем дипломів у сferах технології, мистецтв тощо. Маючи близький до закладів першої групи зміст програм, ці школи використовують набагато кваліфікованіший персонал з університетською підготовкою;

університети з правом підготовки докторів та усіма циклами навчання, які становлять найбільш престижну групу ВНЗ. До них входять коледжі бакалаврського рівня, школи для підготовки магістрів і докторів. Часто цю групу диференціюють за іншими параметрами, наприклад за: рівнем наукових досліджень (кількістю та тематичною різноманітністю захищених щороку докторських дисертацій); обсягом наукового фінансування; наявністю чи відсутністю медичної школи з дослідною клінікою; спектром факультетів; нарешті, кількістю викладачів і студентів та співвідношенням між ними.

Щороку оприлюднюються рейтинги університетів. Особливу увагу привертає список «25 кращих університетів США», який вже давно очолює трійка приватних (Гарвардський, Йельський і Стенфордський) і декілька державних (Мічиганський і Каліфорнійський).

До окремої групи належать нетрадиційні заклади вищої освіти, що широко використовують надсучасні засоби трансляції інформації й організації не заочного, а дистанційного навчання. Серед пionерів була відома компанія IBM, що використала двосторонній відеозв'язок через супутники для навчання свого персоналу одночасно на обох берегах Атлантичного океану. Коледж у Ріо-Саладо (Арізона) організовує для своїх студентів аудіо-, телеконференції і заняття. Телеконференції науковців давно стали звичною справою. Навчання з миттєвим спілкуванням викладача й групи студентів у багатьох містах США також застосовується все ширше [5].

Загалом структура американських ВНЗ дуже різноманітна, однак основною ланкою, яка й виконує більшу частину їхніх завдань, є невелике за складом відділення чи департамент, керівник якого може як призначатися, так і обиратися. Він та його колеги вирішують усі питання викладання певної дисципліни й наукової роботи безпосередньо відділення. Вищі ланки (підрозділи, навчальні коледжі і весь заклад) лише затверджують колективні рішення департаменту.

Таким чином, система освіти у Сполучених Штатах Америки має комплексну структуру, компоненти якої пов'язані з різними рівнями і формами навчання. Умови вступу, зміст програм, документальне підтвердження отриманої освіти мають свої відмінності у кожному зі штатів, але орієнтуються на потреби і вимоги насамперед місцевого ринку праці, що відповідає місцевій економічній та соціальній інфраструктурі.

Згідно з даними Національного центру освітньої статистики США, близько 85% всіх магістерських ступенів в США присвоюються в тій чи іншій професійній прикладній галузі (причому 2/3 з них – в галузі економічних наук та бізнесу) і лише 15% – в галузі гуманітарних та загальноосвітніх наук [7].

На сучасному етапі магістерську підготовку в США надають приблизно 500 ВНЗ, серед яких є дослідницькі університети, що охоплюють студентів не лише магістерського, а й докторського рівня навчання, та магістерські коледжі, які охоплюють студентів бакалаврського і магістерського рівня.

Дослідюючи особливості підготовки фахівців економічного профілю в США, слід розрізняти поняття економічної освіти та бізнес-освіти. Економічна освіта має більш теоретичний характер і

забезпечує підготовку фахівців для роботи в державних структурах, у той час, як бізнес-школи навчають практиків для роботи у приватному секторі.

В американській системі економічної та бізнес-освіти базовим вважається чотирьохрічне навчання із присвоєнням ступеня бакалавра, однак у системі магістерських ступенів у даній структурі вищої освіти США є ще одна важлива особливість. Після отримання кваліфікації бакалавр, студент має можливість продовжити навчання за програмою «спеціалізованого магістра» – *Specialized Master* (даний ступінь відповідає ступеневі магістра у вітчизняних ВНЗ), по закінченні якої йому присвоюється кваліфікація магістра в тій галузі, яку студент обрав як фахову [1].

Програма MBA призначена, зазвичай, для людей, що закінчили ВНЗ і якийсь період пропрацювали за фахом, щоб, з одного боку, отримати досвід, а з іншого – усвідомити, що набутих знань уже не достатньо. При цьому для навчання за даними програмами необов'язково мати бакалавра економічного профілю, достатньо бакалаврської освіти з будь-якої спеціальності.

Існує ще одна особливість економічної та бізнес-освіти США, яка полягає в тому, що спеціалізовані магістри навчаються в університетах, інститутах і коледжах, а магістрів ділового адміністрування в різних функціональних сферах бізнесу готують бізнес-школи [1].

Ступінь Магістра присвоюють не всі вищі навчальні заклади, а лише ті, що мають відповідні програми навчання і пройшли сертифікацію. В галузі мистецтва, гуманітарних наук та інших власне університетських напрямках навчальні заклади дають ступінь *Master of Arts* (M. A.); з технічних спеціальностей – *Master of Science* (M.S.). В університетських школах бізнесу студенти закінчують ВНЗ зі ступенем *Master of Business Administration* (M.B.A.). Крім того, часто в назві ступеня може бути і предмет вивчення, наприклад *Master of Science in Electronics*.

Великою популярністю в США стали користуватися програми Магістрів міжнародного ділового адміністрування (*Master of International Business Studies – MIBS*). Ці програми пропонують у великих університетах, а не в бізнес-школах, і досвід роботи не є необхідною вимогою до абітурієнта. Поява програм MIBS обумовлена новими економічними умовами в сучасному суспільстві. Програми MIB навчають студентів основам ведення бізнесу в умовах глобалізації та інтернаціоналізації ринків.

На початку ХХ століття Дартмутський коледж (*Dartmouth College*) першим зробив спробу навчання бізнес-освіті. Перший набір на програму *M.C.S.* (*Master of Commercial Science*) нараховував сім осіб. Таким чином, члени цієї «прекрасної сімки» стали першими дипломованими бізнесменами світу, а Дартмутський коледж у невеликому містечку Ганновер штату Нью-Гемпшир – колискою нового виду освіти, бізнес-школа якого зараз вважається однією з найкращих у світі.

Програма «Магістр управління» (MBA – *Master of Business Administration*) є основною в системі освіти керівників. У США функціонує Американська асоціація університетських шкіл бізнесу (AACSB), яка затверджує стандарти MBA. Вона нараховує 1 200 членів, у т. ч. 680 шкіл бізнесу, серед яких 286 акредитовані в AACSB.

MBA – це програма професійної вищої освіти, що забезпечує можливість одержати ступінь Магістра Ділового Адміністрування. Данна програма спрямована на формування навичок висококваліфікованого менеджера, що володіє широкими та універсальними знаннями в управлінні бізнесом.

Програма підготовки магістра економічного профілю, розвиваючи особисті навички студентів, і водночас поглиблюючи їхні знання в галузі управління в контексті глобального бізнесу, дає змогу розширити перспективи майбутньої кар'єри, виявити професійний потенціал. Як стверджує Пауль Денос, декан Такської школи бізнесу при Дартмутському університеті, програми MBA є прикладом того, як вища освіта пристосовується до мінливих потреб студентів. Сьогодні навчальні програми MBA охоплюють спектр глобальних проблем бізнесу, його етичний та суспільний аспекти, особистісно-орієнтований елемент, стратегічний та культурний виміри і навіть більше [8].

Одержання MBA дає змогу її власників не тільки усунути недоліки освіти, а й значно пришвидшити кар'єрне зростання, або змінити профіль своєї діяльності. На програму MBA йдуть і власники успішного бізнесу, і менеджери великих компаній, банків, і недавні студенти, що прагнуть зробити успішну кар'єру в бізнесі.

Для того, щоб вступити на програму MBA, необхідно мати диплом про вищу освіту в будь-якій галузі та певний досвід роботи в бізнесі, а також пройти співбесіду й тестування. Як правило, претенденти повинні здати загальний іспит GMAT, що являє собою низку тестів. Студенти, для яких англійська мова не є рідною, зобов'язані також здавати тест на знання англійської мови – TOEFL.

За формою навчання розрізняють: денні (*full-time MBA*) програми; вечірні (*part-time MBA*) програми; денно-заочні або модульні (*modular executive mba – emba*) програми; дистанційні (*distance MBA*) програми.

Перший тип програм МВА передбачає заняття з відливом від роботи, інші дають змогу поєднувати навчання із трудовою діяльністю. Вечірні МВА (*MBA part-time*) вимагають проживання в країні навчання. Модульні передбачають низку коротких очних сесій, що тривають один-два тижні, у перервах між якими студенти займаються самостійно: читають літературу, виконують письмові роботи, спілкуючись із викладачами й одногрупниками через Інтернет. Дистанційні програми МВА цілком орієнтовані на заочне навчання з використанням Інтернету, електронної пошти, мультимедійних підручників на CD тощо. Однак, при всіх їхніх перевагах вони не забезпечують тієї повноти віддачі від навчання, що дають денні програми, адже обмін досвідом і команда взаємодія при цій формі навчання можливі тільки в обмеженому обсязі. Навчаючись дистанційно, студент самостійно вивчає дисципліни, має змогу одержати письмові рекомендації викладача й відповіді на питання, а потім здає екзамен з кожного предмета.

Усі ці програми різняться за багатьма найважливішими характеристиками (цільовими аудиторіями, тривалістю і т. п.), що, з одного боку, часто вимагає індивідуального підходу до управління розвиткоможної програми, а, з іншого – дає змогу одночасно успішно позиціонуватися на різних сегментах ринку бізнес-освіти.

Аналіз навчальних планів підготовки магістрів за напрямом МВА у 10 найкращих вищих навчальних закладах США за денною формою навчання показав, що основна програма складається з базових навчальних програм (*Required Curriculum*), що становлять близько 1/3 курсу і факультативних програм (*Elective Curriculum*), які студент обирає самостійно. Базовий курс включає такі предмети, як: бухгалтерський облік, менеджмент, базова програма з менеджменту, фінанси, маркетинг, міжнародна торгівля, управління трудовими ресурсами, інформаційні системи у сфері менеджменту, підприємницька діяльність, охорона здоров'я, стратегічний менеджмент, міжнародний менеджмент, економіка, державна політика та громадське управління, бізнес-законодавство та інші. Серед факультативних дисциплін можемо виокремити: міжнародний маркетинг, організаційна поведінка, міжнародне право, інноваційний менеджмент, стратегічний маркетинг, система підтримки прийняття рішень, організація і методика аудиту та інші. Сьогодні з'являється все більше шкіл, які пропонують спеціалізовані програми МВА. Список спеціалізованих курсів може, наприклад, включати такі: прогресивна економічна теорія; альтернативні підходи до економічної теорії; економічний розвиток; фінанси; організація галузевих ринків; міжнародна економіка; економіка праці; монетарна економіка; політична економія; економіка державного сектора; економіка міста.

Ринок сформував цілу низку вимог до економічної освіти, які реалізуються не тільки через наповнення студентів знаннями. Вона спрямована на формування вміння навчати, як знання використовувати, як приймати управлінські рішення в умовах постійної нестабільності і високого ризику, як вчитися безперервно, здобуваючи нові знання та набуваючи нових компетенцій [4].

Оскільки МВА – це освіта, що має практичну спрямованість, то у процесі навчання значна увага приділяється знайомству з діяльністю реальних компаній, застосовується метод «*case study*», використовуються активні методи навчання (майстер-класи, ситуаційні й рольові ігри). Викладачі в бізнес-школах є не просто теоретиками, а, як правило, самі працюють у реальному бізнесі, займають керівні позиції або організовують консультування.

Кейс-стаді метод було започатковано у Гарвардській школі бізнесу доктором Мелвіном Коплендом ще в 1921 р., хоча активно він почав використовуватись у повоєнний час. Цей метод дає змогу через колективну творчу дискусію на прикладі конкретної абсолютно правдивої ситуації, що містить оригінальний практичний досвід, виробити у слухачів цілком конкретні практичні навички. Серед переваг кейс-методу видокремлюють такі: наближеність до життя у бізнесі; двохетапне обговорення (мікрогрупа і програма в цілому); співпраця слухачів і формування навичок роботи в групі; співпраця слухачів із викладачами; можливість перевірити пропозиції реальною практикою; розмаїття підходів; висока мотивація навчання; формування навичок прийняття рішень.

Використання кейс-методу у процесі навчання майбутніх економістів пов'язане із труднощами. Це, насамперед, високі витрати на підготовку кейсів; потреба у висококваліфікованих дослідниках для підготовки нових кейсів; старіння кейсів; складна методика проведення занять і потреба тренінгу викладачів; спеціальні аудиторії (амфітеатр, модернізована система дошок, технічні засоби тощо); відсутність індивідуального підходу [6].

Аналіз програм МВА в США дав змогу виявiti такi особливостi пiдготовки магiстрiв: магiстратура – це третiй рiвень навчання з отриманням академiчного ступеня i практикої орiєнтацiї на керiвництво; велика варiативнiсть програм i напрямкiв спецiалiзацiї, здатних задовольнити рiзнi iнтереси й потреби; фундаментальна пiдготовка керiвника на базi вищої освiти в галузi менеджменту i бiзнесу; використання кредитної системи, яка забезпечує гнучкiсть процесу навчання i мобiльнiсть студентiв; тривалiсть навчання – вiд 10 до 24 мiсяцiв за навчальною програмою – 720–1 100 академiчних годин; поєднання базових курсiв (вiд 720 год) iз професiйними спецiалiзованими курсами за вибором (вiд 450 год.); крос-функцiональний пiдхiд; iнтенсивна самостiйна робота студентiв; зв'язок з практикою бiзнесу, орiєнтацiя на самостiйне прийняття рiшень (дiловi ігри, господарськi ситуацiї, робота над реальними проектами у фiрмах); жорсткий контроль знань i успiшностi за допомогою «залiкових балiв»; високий рiвень професорського складу, значна частина якого зайнята в конкретному бiзнесi чи консультуваннi компанiї.

Таким чином, вивчення досвiду США щодо професiйної пiдготовки магiстрiв економiчного профiлю показав, що магiстрiв економiчного профiлю готують за денними, вечiрнimi, денно-заочними або модульними i дистанцiйними програмами. Особливiстю даних програм є те, що значна увага придiляється самостiйнiй роботi студентiв, вивченню спецiалiзованих курсiв за вибором студентiв, зв'язку iз практикою бiзнесу, використанню iнтерактивних методiв навчання, якi спрямованi на формування умiнь самостiйного прийняття рiшення. Проведений аналiз освiтнiх програм дає змогу зробити висновок, що, незважаючи на значну академiчну свободу американських унiверситетiв, усерединi науково-педагогiчного спiтвовариства iснує консенсус щодо структури навчальних планiв i змiсту програм у галузi економiчної освiти. Обов'язковий компонент навчальних планiв для економiстiв фактично не розрiзняється в riзних унiверситетах, тому потреби в державних стандартах у цiй галузi не виникає, а гнучкий багатокомпонентний навчальний план дає зiогу поєднувати необхiднi основи професiйної пiдготовки з можливiстю обирати iндивiдуальнu стратегiю навчання.

Перспективними напрямами подальших розробок є: дослiдження особливостей змiсту предметного наповнення навчальних програм бiзнес освiти США, виявлення критерiїв оцiнювання якостi пiдготовки магiстрiв економiчного профiлю в системi вищої освiти США.

Список використаної лiтератури:

1. Ільiна В. Ю. Становлення та розвиток вищої економiчної i бiзнес-освiти Сполучених Штатiв Америки у сучасних умовах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ільiна Веронiка Юрiївна. – Ялта, 2009. – 237 c.
2. Каверина Э. Ю. Тенденции развития высшего образования США : дис. ... канд. эконом. наук : 08.00.14 / Каверина Элина Юрьевна. – Москва, 2007. – 246 c.
3. Магдюк Л. Система освiти в Сполучених Штатах Америки / Магдюк Лариса // Маркетинг в Українi. – 2005. – Випуск : № 4(32), липень — серпень. – С. 63–65.
4. Професiйна освiта в зарубiжних країнах : порiвняльний аналiз : монографiя / за ред. Н. Г. Ничкало, В. О. Кудiна. – Черкаси : Вибiр, 2002. – 322 c.
5. Романовский А. А. Подготовка граждан к предпринимательской деятельности в экономически развитых странах (на примере США и Германии) / А. А. Романовский // Организация и содержание становления профессиональной подготовки в условиях национальной системы образования : Сборник научных трудов "Проблемы современного искусства и культуры". – Харьков : Каравелла, 1999. – С. 62–73.
6. Джонстоун Д. Б. Система высшего образования в США: структура, руководство, финансирование / Д. Б. Джонстоун // Университетское управление : практика и анализ. – 2003. – N 5-6(28). – С. 92–102.
7. Comparative Indicators of Education in the United States and other G8 Countries : 2006 [Электронный ресурс] // National Center for Education Statistics. – 2007. – August. – Режим доступа : <http://nces.ed.gov/pubssearch/pubsinfo.asp?pubid=2007006>.
8. Paul Danos. Changing with the times. Business education must transform in response to global business needs / Paul Danos // Business India. – October 4-17, 2010. – P. 128.
9. William B. Walstad. Economic Education in U.S. High Schools / William B. Walstad // Journal of Economic Perspectives. – 2001. – 15:3. – PP. 195-210.

Рецензент – доктор педагогiчних наук, професор А. В. Галiмов.